

J. W. E. Rosendal

Scriptie Kunstgeschiedenis

**Het Loosdrechts porselein
in het
kasteeltje Sypensteyn**

Loosdrecht, 1967

INHOUD:	blz
I Inleiding	3
II De vervaardiging van Europees Porselein	3
1 De grondstoffen	
2 Voorbereidende procedure	
3 Vormen van voorwerpen	
4 Het drogen	
5 Het "gloeien"	
6 Het glazuren	
7 Het bakken (grootvuur)	
8 Het schilderen	
9 Het moffelen (klein vuur)	
III De geschiedenis van het Europees porselein	7
IV Het Hollands porselein	9
1 Weesp	
2 Loosdrecht	
3 Ouder-Amstel	
V De Loosdrechtse porseleinfabriek	10
1 De voorgeschiedenis van het bedrijf	
2 De productie	
3 De octrooien	
4 de financiële problemen	
VI Het Loosdrechtse porselein in het kasteeltje Syensteyn	15
1 Inleiding	
2 Algemeen	
3 De merken	
4 Indeling	
VII Literatuurlijst	36

Inleiding.

Voor een fabriek die eens toch veel voor Loosdrecht betekend heeft, is het opvallend hoe weinig er over bekend is. De burgers van Loosdrecht zelf weten vaak geheel niet van het bestaan af. Het zijn enkel oude mensen die zich het bestaan van de oude bouwresten nog kunnen herinneren.

Daarbij komt dat ook het museum-kasteel Sypensteyn zo weinig bekend is. Dat is jammer, vooral omdat men hier beide kunstobjecten gecombineerd ziet: Dit kasteel is voor mij dan ook één van de meest geschikte plaatsen voor dit porselein. Hier in zijn oude omgeving komt het 't beste tot zijn recht.

Dit alles is voor mij een aanleiding, om mij meer voor het kasteel en zijn inhoud te gaan interesseren.

Na verschillende bezoeken aan het museum, kwam ik tot een definitieve keuze. Hierbij werd ik geleid en door de aantrekkingskracht die het Loosdrechts porselein op mij had en door het feit dat deze producten eens gefabriceerd zijn in de buurt van mijn woonplaats.

Een grote belemmering voor mijn werk bleek echter, toen ik ontdekte hoe weinig literatuur hierover geschreven was. Desondanks heb ik getracht uit het weinige dat mij beschikbaar was enig beeld te geven over het porselein en zijn geschiedenis.

Om tot een beter begrip van het porselein te komen heb ik de eerste hoofdstukken gewijd aan de vervaardiging en de geschiedenis van het porselein in Europa.

Vanuit Europa ben ik naar Nederland gegaan om zo in Loosdrecht aan te landen. Van dit Loosdrechts porselein tenslotte heb ik verscheidene producten besproken.

II De vervaardiging van Europees porselein

Het vervaardigen van porselein is moeilijker en ingewikkelder dan je op het eerste gezicht zou denken.

Elk voorwerp, hoe eenvoudig van vorm en kleur, heeft van grondstof tot product een lange weg vol risico's afgelegd.

In deze weg (de wijze van vervaardiging tijdens de 18de eeuw) zijn verschillende stadia te onderscheiden. Deze wil ik hieronder in het kort behandelen.

1. De grondstoffen

Voor het vervaardigen van hard – of echt porselein (pâte dure)

Had men hoofdzakelijk twee grondstoffen nodig: kaolien (porseleinaarde) en veldspaat.

De kaolien heeft de eigenschap dat ze pas bij zeer hoge temperatuur gaat smelten. Bij 1200° C gaat ze pas "sinteren".

De veldspaat, die voor de porseleinproductie tot poeder fijngemalen moet worden, smelt echter wel bij 1200° C. Het harde product, dat wij porselein noemen, ontstaat doordat de smeltende veldspaatdeeltjes tijdens het bakproces in de poriën van de "sinterende" kaolien dringen.

Andre bestanddelen zoals kwarts, kalk of fijngemalen porselein -scherven kunnen aan het mengsel worden toegevoegd.

De moeilijkheid ligt vooral in het vinden van de juiste verhouding van de grondstoffen. Vroeger kon dit enkel door experimenten gevonden worden.

2. Voorbereidende procedure

Dit mengsel van grondstoffen in hun juiste verhoudingen (compositie) moest minstens een half jaar een verweringsproces ondergaan. Hiertoe werd de compositie in vochtige toestand in putten of vaten bewaard. Na dit proces was het mengsel een kneedbare substantie geworden.

3. Vormen van voorwerpen

Pas nu kon men ertoe overgaan tot het vervaardigen van voorwerpen.

A Voorwerpen van eenvoudige vorm. (rond), bijvoorbeeld kommen, terrines, etc.

Deze kregen hun eerste grove vorm (dikwijls plumpe vaten) op de draaischijf.

De voorwerpen liet men nu staan tot ze luchtdroog waren.

Bij de tweede bewerking op de draaischijf kregen ze door middel van stalen scherpe werktuigen hun juiste vorm en afmeting. (afdraaien)

De voorwerpen werden daarna vochtig gemaakt en in een gipsen vorm gedaan.

Voor het vormen van platte voorwerpen, zoals bijvoorbeeld borden, schotels, etc. werd een hoeveelheid porseleindeeg met een rol tot een dunnen plaat gestreken. De plaat werd in bepaalde afmetingen in stukken gesneden en in de gipsmatrijzen (negatief van vorm) gedrukt. Knoppen, tuiten en oren werden afzonderlijk gevormd en met porseleinaarde bevestigd.

B Voorwerpen van meer gecompliceerde vorm.

Hiervoor werd het porseleindeeg met water, waarin wat koolzure kalk vermengd was, vloeibaar gemaakt. De vloeistof werd dan in een tweedelige gipsen vorm gegoten. Het gips zoog het water uit het mengsel, waardoor zich een geleidelijk dikker wordend laagje tegen de vorm afzette. Het overtollige mengsel werd weggevoerd.

Deze gegoten voorwerpen bezitten een mindere dichtheid dan de anders gevormde, zodat de kans op scheuren of misvormen bij het bakken groter is.

C Nog moeilijker was het vormen van beeldjes of beeldgroepen.

Het voorwerp werd eerst verdeeld in een aantal onderdelen.

Van elk onderdeel werden afzonderlijke gipsvormen afgegoten.

Het porseleindeeg werd goed in de vormhelften gekneed, waarna de helften goed tegen elkaar gedrukt werden.

De later ontstane vormnaden werden uiterst secuur weggewerkt.

Vervolgens werden de onderdelen met porseleinslik aan elkaar gevoegd.

4. Het drogen

In de nu pasgevormde voorwerpen die nog vochtig waren, konden eventuele merktekens of nummers gegrift worden. (gemerkt in onderglazuur). De voorwerpen werden nu te drogen gelegd.

5. Het "gloeien"

Nog konden ze niet geglazuurd worden. Hiervoor moesten ze eerst de nodige stevigheid krijgen in een speciale oven van $\pm 800 - 1000^{\circ} \text{C}$: het zogenaamde "gloeien".

6. Het glazuren

Na het gloeien waren de voorwerpen geschikt voor het glazuur.

Deze glazuurmassa verschilde in de hoofdbestanddelen enkel van de porseleinmassa door het verschil in mengselverhouding.

De glazuurmassa is enkel door zeer grote hitte tot smelten te brengen. Het resultaat bij een goed bakproces is een glashelder glazuur, onscheidbaar verbonden met het porselein.

De "gegloeide" voorwerpen werden hiertoe eerst in een kuip met glazuurbrij gedompeld tot er een gelijkmatig laagje over de gehele oppervlakte was afgezet. Soms echter werden de voorwerpen in het geheel niet geglazuurd; dit werd dan biscuit genoemd.

7. Het bakken (grootvuur)

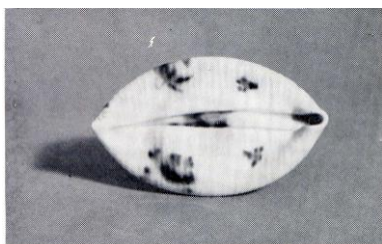
Het bakproces dat hierop volgde was een belangrijk onderdeel in de porseleinvervaardiging.

De ovens hadden de vorm van korte tunnels: op het rechthoekig grondvlak stond op de rechte wanden een tongewelf. De schoorsteen stond aan het eind bij de korte wand. Hierbij deed zich een bezwaar voor: niet elke plek in de oven werd gelijkmatig verhit. Door een bepaald systeem van neerzetten werd dit bezwaar enigszins opgeheven.

De voorwerpen werden in vuurvaste aardewerk kokers of gazetten geplaatst om directe aanraking met het vuur en of stof te voorkomen.

Na ± 1770 werden ovens met drie verdiepingen gemaakt, waardoor het gloeien, het eigenlijke bakken van porselein en het bakken van gazetten gelijktijdig plaats konden vinden in dezelfde oven.

Na het bakken kwam men ondanks de genomen voorzorgsmaatregelen vaak voor tegenvallers te staan. Soms werden deze mislukkingen nog verder bewerkt en verkocht.

Voorbeeld van een Loosdrechts misbaksel van een oorloos kopje met geribde wand. Het is beschilderd met bloemen in onder glazuurblauw.

Afb. 1

8. Het schilderen

Dat het schilderen pas na het glazuren gebeurde kwam omdat men in de 17de eeuw nog niet bekend was met verf die een zo hoge temperatuur konden doorstaan.

Enkel het kobaltblauw werd vaak gebruikt bij gebruiks vaatwerk.

Een moeilijk werkje was dit verven op gegloeid vaatwerk: de verf, die direct werd opgezogen door het nog ongebakken porselein, kon niet meer verwijderd worden.

Wilde men dus porselein met andere kleuren beschilderen, dan moest men het met kleuren doen die maar een matige hitte konden verdragen.

Bij het verven werden penselen met goede punten gebruikt.

De hoofdlijnen van het motief waren tevoren met potlood voorgetekend. De lijnen werden met een penseel, die een zeer scherpe en dunne punt had, nageschilderd.

Een bezwaar bij het schilderen was, het niet kunnen zien van de kleuren. Deze verven bestonden namelijk uit kleurige metaaloxiden, die pas na het bakken hun kleur kregen.

9. Het moffelen. (klein vuur)

Was de verf droog, dan werd de beschilderingen op het porselein vast gesmolten bij een temperatuur van $\pm 600 - 900^{\circ}\text{C}$. Dit gebeurde in de zogenaamde moffeloven.

De voorwerpen werden hiervoor in moffels geplaatst.

Het duurde vrij lange tijd voordat men in staat was hard porselein te maken. Dit lag vooral hieraan, dat men pas laat één van de grondstoffen, kaolien ontdekte. Een ander punt was het ontdekken van de juiste mengselverhouding van de grondstoffen. Enkel na langdurige proefnemingen kon dit gevonden worden. Door de ingewikkelde procedure van porseleinvervaardiging en de vele gespecialiseerde vaklieden die nodig waren, bleef het eindproduct vrij kostbaar. Voor Holland kwam nog bij, dat men kaolien uit het buitenland moest invoeren. De producten waren dan ook in de regel enkel voor de gegoede families betaalbaar.

Vaak richtte het bedrijf zich hiernaar en vervaardigde naast het gewone gebruiksgoed, kostbare eet-, koffie-, thee- en cacao serviezen (koffie, thee en cacao waren op zichzelf al een luxe) en sierproducten.

III De geschiedenis van het Europees porselein

Lang voordat in Europa de eerste poging werd aangewend om porselein te maken, was men reeds bekend met het bestaan van dit product. In de Middeleeuwen reeds werd het porselein uit Oost- Azië geïmporteerd. Dit gebeurde vrij onregelmatig (een regelmatige handel en verkeer met het oosten bestond toen nog niet).

Het weinige porselein dat Europa zag, bereikte het eerst Venetië, dat als centrum van handel en verkeer met het nabije oosten bekend was. De Venetiaanse ontdekkingsreiziger Marco Polo bezocht in de 15de eeuw een gedeelte van de oosterse landen.

Misschien was hij de eerste Europeaan die de methode om porselein te maken kende.

Dit Oost-aziatische product was in alle opzichten beter dan de keramiek van Europa uit die tijd. Dit wekte wel zeer de bewondering en begeerte op van de rijke Italiaanse vorsten.

Het was dan ook Venetië waar de eerste pogingen werden aangewend het porselein na te maken. (±1470)

Schijnbaar is het niet gelukt; over een porseleinfabriek is niets bekend.

In de tweede helft van de 16de eeuw gelukte het de Florentijnse Groot – hertog Francesco de Medici een soort glasporselein of pâte tendre te maken. (het zogenaamde Medici – porselein)

Na 1557 toen de Portugezen een fabriek op het eiland Macao stichtte, kwam Europa regelmatig met porselein in aanraking.

Verwoede pogingen volgden om het product na te maken.

Ook de rest van Europa kwam niet verder dan op porselein gelijkende surrogaten (Delft, John Dwight).

Voor de Europese vorsten uit de 17de en 18de eeuw, rijk en zeer op luxe ingesteld, was het zeldzame porselein een dankbaar object voor hun verzamelwoede en praalzucht. Bijna elke vorst trachtte in het bezit van het zeldzame keramiek te komen.

Het is daarom niet te verwonderen dat ze er zeer prijs op stelden zelf dit product te maken. Vooral de keurvorst van Saksen, August II, bijgenaamd de Sterke, gold deze verzamelwoede voor Oost-Aziatisch porselein.

Daar dit enorme bedragen vergde, trachtte hij een manier te vinden om geld te krijgen. Vandaar dat hij de opdracht gaf aan de natuurkundige Ehrenfried Walter von Tschirnhaus om de natuurlijke rijkdommen in zijn land productief te maken.

Als vanzelf richtte deze z'n oog op het maken van porselein, wat echter niet wilde lukken.

In dezelfde tijd werd de apothekersleerling Böttger bekend, omdat deze goud zou kunnen maken. De keurvorst nam Böttger in bescherming en gaf hem de gelegenheid te experimenteren.

Daar het goud niet kwam en de keurvorst ongeduldig werd kwam Böttger, met medewerking van Tschirnhaus, tot het perfectioneren van het Delftse fayense. (rood steengoed)

Böttger ging echter verder. "Bij toeval?" ontdekte hij het meest onmisbare bestanddeel, kaolien. In 1700 slaagde hij erin hard porselein te maken. Op 6 juni 1700 kwam er een fabriek te Albrechtsburg in Meissen.

De strikt in acht genomen geheimhouding mocht niet baten: het geheim lekte al spoedig naar alle delen van Europa uit. Op verschillende plaatsen was men trouwens al bezig met proefnemingen.

"Wanneer de tijd voor een ontdekking rijp is, heeft zij op vele plaatsen tegelijk plaats". (blz. 27, Rust.)

Afb. 2

Ds. De Mol, oprichter van
de Loosdrechtse porselein
fabriek

IV Het Hollands porselein

In het laatste kwart van de 18de eeuw verrezen in de Noordelijke Nederlanden de eerste porseleinfabrieken.

De primeur had Weesp, gevolgd door Loosdrecht , 's Gravenhage en Ouder-Amstel.

1 Weesp

Een ondernemende Schot, Maccarty, richtte in 1757 aan de Kromme Elleboogsteeg met steun van enkele Amsterdamse kooplieden een fabriek op voor de vervaardiging van porselein of aardewerk.

Door financiële moeilijkheden werd de fabriek in 1759 overgedaan aan de graaf van Gronsveld Diepenbroick.

Hij bracht ingrijpende reorganisaties tot stand.

Zo liet hij vaklieden en kunstenaars uit het buitenland komen. Nu kon hij overgaan tot het vervaardigen van enkel hard porselein.

De kaolien liet hij vermoedelijk uit Duitsland komen en niet, zoals men dacht uit de Nederlandse bodem

De graaf van Gronsveld streefde ernaar kwaliteitsgoederen te vervaardigen.

Technisch en artistiek hoogstaande producten verlieten de fabriek. Daarnaast werd ook het gewone gebruiksgoed vervaardigd.

Door de economische omstandigheden en gebrek aan belangstelling moest in 1770 de fabriek zijn productie stopzetten.

2 Loosdrecht

Een voortzetting van de Weesper porseleinfabricage vond plaats in Oud-Loosdracht, onder leiding van Ds. J. de Mol.

(zie verder het volgende hoofdstuk)

3 Ouder – Amstel

De aandeelhouders van de Loosdrechtse porseleinfabriek brachten het bedrijf over naar de Ouder – Amstel in een gewezen katoendrukkerij, "Het Molentje".

Het bedrijf onder leiding van Friederich Daeuber bracht producten voort van kunstzinnig en technisch goede kwaliteit. Met de verkoop ging het echter niet al te best. En in 1800 moest de fabriek weer van de hand worden gedaan.

De firma Dommer & Co zette de porseleinfabricage te Nieuwer – Amstel voort.

Dit was echter eveneens gedoemd te verdwijnen: in 1814 moet de productie zijn gestaakt.

V De Loosdrechtse porseleinfabriek

1 De voorgeschiedenis van het bedrijf

Voor de stichting van e porseleinfabriek was Loosdrecht (Oud – en Nieuw) een onbekend en onbetekenend veendijkdorp. Sedert de Middeleeuwen is het veen uitgegraven ten behoeve van de turf. Dit was het voornaamste middel van bestaan voor de inwoners. In de 18de eeuw was het land bij Oud0Loosdrecht grotendeels uitgebaggerd. Het wegvallen van dit bestaansmiddel betekende grote armoede voor de bevolking.

In dit armelijke dorp werd in 1753 Ds. Joannes de Mol door de ambachtsheer van Loosdrecht benoemd.

Ds. Joannes de Mol, zoon van Ds. Petrus de Mol werd in 1726 te Midlum (Friesland) geboren. Het gezin verhuisde in 1727 naar Jisp (N.H.) en in 1735 naar Middelburg.

Hier doorliep Joannes, die predikant zou worden, de Latijnse school. Daarna kreeg hij korte tijd voorbereidend onderricht van Professor Jacobus Willemse aan de Illustere school.

In 1743 werd Joannes student in de theologie aan de Leidse Academie.

Hij begon zijn loopbaan zes jaar later in 's-Gravenpolder in Zuid Beverland. Van 's-Gravenpolder vertrok hij, inmiddels getrouwd en in het bezit van een zoon en een dochter, in 1753 naar Oud-Loosdrecht.

De belangstelling van Ds. De Mol betrof niet alleen de theologie, maar ook natuurkunde en aanverwante wetenschappen.

Ofschoon hij aanvankelijk in beslag werd genomen door zijn herderlijk beroep, begon hij reeds voor 1764 met het doen van proeven. Deze moesten leiden tot het vervaardigen van bepaalde producten met grondstoffen uit eigen land. Voor de porseleinfabricage interesseerde hij zich bijzonder.

Hij trachtte porselein te vervaardigen uit zuiver inlandse bestanddelen.

Deze proefnemingen slaagden echter gedeeltelijk: de kaolien ontbraken. Betere resultaten kreeg hij, toen hij porseleinaarde uit Passau liet opzenden.

Verder echter gingen de plannen van de dominee. Om enige welvaart in het dorp te kunnen brengen en een bestaansmogelijkheid voor zijn zoon Huybert te vinden, vatte hij het plan op om een porseleinfabriek in Loosdrecht te stichten. Omstreeks die tijd ging het porseleinbedrijf van de graaf van Gronsveld te Weesp ten onder.

In 1771 deed Ds. De Mol aankopen uit de inventaris van de Weesper fabriek.

Ook een hoeveelheid gedeeltelijk afgewerkte producten nam hij over.

Om zich van een aantal vaklieden te verzekeren, nam hij de kunstenaars Marchand ("blauwschilder") en Gerverot, die in de fabriek van Weesp gewerkt hadden, in dienst.

Enige belemmeringen stonden nog in de weg: namelijk, de aanwezigheid van voldoende fabrieksruimte en nog niet volkomen geslaagde proefnemingen van Ds. De Mol.

Gerverot werd nu opgedragen om in Schretzheim de ongebruikte fabrieksgebouwen van de fayencefabriek te huren. Dit had als doel de

porseleinfabricage daar weer op gang te brengen en de resultaten der proefnemingen van Ds. De Mol in de fabriekspraktijk te toetsen. Slaagden de pogingen, dan zou Gerverot Ds. De Mol een hoeveelheid van de porselein – en glazuurmassa met daarbij enige voorwerpen van het proefporselein en de vormen toesturen. Gerverot zou bovendien een boetseerder, een vormer en andere vaklieden voor de porseleinfabriek Oud-Loosdrecht werven. Gerverot begon dit werk in 1773.

Daar Ds. de Mol bevreesd was voor bedrog (Gerverot zou producten van andere fabrieken kunnen sturen) liet hij een borstbeeld van Professor Jacobus Willemse in biscuit vervaardigen naar een gravure. (Dit was zeker nog nooit tevoren door een andere fabriek gemaakt). Bovendien stelde hij als eis dat het proefporselein uit Schretzheim met een leeuw gemerkt zou worden. Dit teken wilde hij ook later als fabrieksmerk in Oud-Loosdrecht voeren. Dit is ook korte tijd gebeurd; later moest hij het vervangen naar aanleiding van een bedrog.

Afb. 3 Portretbuste van Professor Jacobus Willemse, die Gerverot in opdracht van Ds. de Mol maakte van biscuit.

Een jaar later, in 1774 kon met de porseleinfabricage in Oud – Loosdrecht worden begonnen.

2 De productie

Van het begin af schijnt het met de fabricage goed gegaan te zijn.

De productiekosten waren en bleven hoog.

De verschillende grondstoffen moesten van ver worden aangevoerd. Ook de benodigde kwarts was, voordat het gebruiksklaar was, vrij kostbaar. Het werd dan wel. Zoals bij de Weesper fabriek uit de naaste omgeving (op de Gooise hei) verzameld; deze witte kwartskeitjes moesten eerst in een pletmolen bij het landgoed "Vollenhove" fijngestampt worden.

Daarna moest het vergruizelde materiaal in een keimolen te Utrecht tot poeder worden vormalen. Pas dan kon het in Loosdrecht verwerkt worden.

De Loosdrechtse producten werden voor de verkoop naar het magazijn van de fabriek op de bloemenmarkt te Amsterdam vervoerd.

De onbeschilderde porseleinen voorwerpen uit Weesp en de onbeschilderde stukken die Gerverot soms naar Loosdrecht stuurde, werden in de Mol's fabriek beschilderd.

Een klein bedrijfje was de fabriek in Loosdrecht niet voor die tijd: in 1778 waren 60 volwassenen en 25 kinderen in dienst. Hieronder bevonden zich slechts 7 of 8 buitenlanders.

Van de 20 schilders die in het bedrijf werkten zijn er maar een paar bekend: Gerverot, de 'blauwschilder', Marchand en Nicolas Wicart, schilder en tekenaar van landschappen, die vooral om hun topografische kwaliteiten nog steeds bekend zijn.

In 1777 kwam er uit Den Haag concurrentiegevaar. Anton Lyncker, een Duits koopman in Saksisch en ander Duits porselein, wilde in 's-Gravenhage een porseleinfabriek oprichten. Daartoe werd hij in 1776 burger van 's-Gravenhage. In de Haagse Courant gaf hij een jaar later kennis van "zijne nieuw aangelegde Porcellainfabricq en Magazijn".

3 De octrooien

Toen Ds. de Mol dit te horen kreeg, toog hij naar Den Haag om polshoogte te nemen van de aard van het nieuwe bedrijf.

Hij bemerkte dat de fabriek slechts beschilderingen aanbracht op buitenlands porselein.

Terstond liet de dominee zijn zoon Huybert een verzoekschrift indienen bij de staten van Holland en West-Friesland om octrooi voor zijn fabriek voor 15 jaar.

Hij deed dit uit vrees voor oneerlijke concurrentie. Spoedig kwam Anton Lyncker dit te weten. En bevreesd voor zijn bestaan, diende ook hij een verzoekschrift in. Dit verzoekschrift was ongeveer op dezelfde wijze opgesteld en gold ook voor 15 jaar. Bovendien liet hij een week later zijn procureur een korte memorie opstellen, waarin hij Ds. de Mol beschuldigde van onechtheid in zijn productie.

Ds. de Mol zou volgens hem buitenlands (Duits) porselein beschilderen!

Ter verdediging schreef Ds. de Mol op zijn beurt een memorie, waarin hij

uitvoerig verslag uitbracht over de ontwikkeling van de Loosdrechtse porseleinfabriek. Tevens klaagde hij over spionage van een zekere Kilber.

Het gevolg was uiteindelijk dat geen van beiden hun octrooi kregen. Dit kwam door de tegenwerking van een afgevaardigde in de Statenvergadering van 20 mei 1778.

Deze vreesde door de octrooiverlening een verdere teruggang van de Delftse aardewerkindustrie.

Ondertussen werd de achteruitgang in de nijverheid in het laatste kwart van de 18de eeuw in Nederland steeds sterker gevoeld.

4 Financiële problemen

Ds. de Mol begon de ongunstige tijdsomstandigheden goed te voelen. De producten die hij maakte waren hoog van prijs, zodat hij onmogelijk kon concurreren met het goedkopere Engelse gebruiks aardewerk, dat in grote hoeveelheden werd ingevoerd.

In 1779 werden de financiële moeilijkheden zo groot, dat hij een geldlening moest sluiten van fl 130.000 in aandelen van fl 1000,= tegen 4%.

De heren Mr. J. Rensdorp, Mr.A.Dedel en A.W. Tersmitten stonden hiervoor borg. Een jaar later moest opnieuw een lening gesloten worden. Nu een bedrag van fl 200.000,=. Dezelfde Heren traden op als commissarissen. Ds. de Mol werd verplicht om jaarlijks een hoeveelheid porselein ter waarde van fl 1000,= aan de commissarissen af te staan.

Op 1 mei 1781 zag Ds. de Mol zich genoodzaakt om een partij geproduceerd porselein ter waarde van fl 36.000,= voor fl 24.000,= in belening te geven aan de heer J. Hope te Amsterdam. Drie maanden later een nieuwe partij van fl 18.117,12 voor fl 12.000,=

Hieronder volgt een voorbeeld van de lijst van goederen die Ds. de Mol aan de heer J. Hope als onderpand van zijn geleende gelden moest geven.

(overgenomen uit "Het Oud-Hollands porselein", door Jhr. Van Sypensteyn).

"Notitie van Coloriete Witte & Blaauwe Porcelainen bedraagden volgens de Prijzen van verkoop de Zomma van fl 36.000,=, welke aan de W.E.G. Heere J. Hoe in beleening gegeven worden voor de somma van fl 24.000,=".

No. 1.	1 kist daarin Coffie en Theeservies 1 ^{ste} soort Col. 8 stuks	Fl 2000: -:-
No. 2.	1 kist daarin Coffie en Theeservies 2 ^{de} soort Col. 8 stuks	Fl 1950: -:-
No. 3.	1 kist daarin do en do 3 ^{de} soort Col. 16 do	Fl 2000: -:-
No. 4.	1 kist daarin Thee Chocolaat en Orgeade Serviesen Col.	Fl 2032: -:-
No. 5.	1 kist daarin Bloempotten..... 't Colt. N.B. op deze kist gepakt de bovengemelde Serviezen in de no. 4 niet konde.	Fl 2066: -:-
No. 6.	2 kisten daarin Vaasen en Bloemflessen in 't Col. N.B. hierbij gepakt 3 zouskommen uit de 2 ^{de} kist No. Als kunnende daar niet bij	Fl 2002: -:-
No. 7.	1 kist daarin Pots Pourris groepen en ander groot Col. Goed N.B. hiervan 4 groepen in een bak staande No.7	Fl 2012: -:-
No. 8.	2 kisten daarin Los klein Col: goed als inktkokers enz. N.B. hiervan 3 zouskommen gepakt op de kist No. 6 als kunnende hier niet in	Fl 2358: -:-
No. 9.	1 kist daarin Col. Bouillon Koppen Frans Chocol: goed & ca.	Fl 2002: -:-

No. 10.	2 kisten daarin Color: goed van allerley als Salade Bakken & ca.	Fl 1240: -:-
No. 11	5 kisten daarin 50 witte zoo Coffie als theeserviezen	Fl 2000: -:-
No. 12.	Witte Chocolaat Kannen Punchpotten & ca. N.B. 2 Punchpotten ongepakt omdat daar niet in kunnen	Fl 2327: -:-
No. 13.	Blaauwe Theepotten en eenig Sol: om te suppleeren N.B. de Theepotten om de groote quantiteit ongepakt maar het Col: gepakt in een kistje No. 13	Fl 2030: -:-
No. 14.	Blaauwe Spoelkommen, Chocolaatkannen, Coffiekannen N.B. Eenige Spoelkannen gepakt in een kistje No.1 14 en de rest ongepakt.	Fl 2138: -:-
No. 15.	Paaren blaauw Coffij & Theegoed, Chocolaat bekers, Theebussen en Patipans N.B. eenig Coffiu & Theegoed gepakt in een kistje No. 15 en de rest ban 't goed ongepakt vermits de quantiteit	Fl 2020: -:-
No. 16.	Geheelee Blaauwe Coffij en Theeserviezen. Lampetten en ander los blaauw goed en 3 groepen N.B. alles ongepakt staande de groepen in een bak No. 16	Fl 1764: -:-
No. 17.	Blaauwe quispedooren voorts Soesemanden, Fruitmanden en Suyker Manden in 't Col N.B. de quispedooren ongepakt dog de Soeswmanden & ca in 't Col: gepakt in een kistje No.17	Fl 2061: -:-
No. 18.	Oesterschulpen blaauw 160 dousein	Fl 2000: -:-
		Fl 36000:-:-

Get.
JOHANNES DE MOL
Amsterdam den Eersten May 1781 "

Dit alles mocht niet baten en op 7 november 1782 werd het fabriekscomplex verhuurd aan de Heren Mr. J. Rendorp, Mr. A. Dedel, J.Hope en Mr. C. van der Hoop. Dit gold voor één jaar, tegen fl 100,=.

Het porselein dat nog in voorraad was, geheel of gedeeltelijk afgewerkt, werd verkocht.

Eveneens de materialen en gereedschappen, de pletmolen met stamping en de keimolen. Alles tezamen voor fl 12.000,=.

Het porseleinbedrijf werd nog niet dadelijk stopgezet. Doch het einde was duidelijk in zicht.

Dit zag ook Ds. de Mol. Op 22 november 1782, vijftien dagen na zijn uittreden uit de fabriek dat zijn levenswerk was, overleed hij in Amsterdam.

VI Het Loosdrechtse porselein in het kasteeltje Sypensteyn

1 Inleiding

In dit oude en tegelijk nieuwe kasteeltje is veel van het Oud-Loosdrechtse porselein ondergebracht.

Echter lang niet alles, want vele voorwerpen kan men vinden in diverse musea, o.a. in het Rijksmuseum, in het museum Willet Holthuysen, in het Goois museum te Hilversum en bij particulieren, waaronder de Koninklijke familie. Gelukkig bleven ook mooie stukken bewaard (ongeveer) op de plaats waar ze gemaakt werden, nl. Nieuw-Loosdrecht.

Dit kasteeltje is in 1919 door de laatste telg van het geslacht Van Sypensteyn opgebouwd in de oorspronkelijke vorm, nl. zoals het te zien was op oude prenten uit de 16de eeuw en op fundamenten die men in de grond aantrof.

Jhr. Van Sypensteyn moet wel om zijn bezittingen gegeven hebben. Hij werkte veel in zijn botanische tuin, die bij het kasteeltje hoort, hij gaf al zijn geld voor de heropbouw van het kasteel en betaalde kunstschaten, die in het kasteel geplaatst werden. Hem treft dan ook geen blaam als de bouw door geldgebrek niet helemaal afgemaakt kon worden.

Na zijn dood in 1937 werden kasteel en inboedel vermaakt aan de stichting "Sypensteyn".

Het als museum ingerichte kasteel heeft de toerist veel aantrekkelijks te bieden.

Hij komt direct in de wat romantische sfeer als hij door de poort in de dikke muur stapt en door het kleine poortje voor het ophaalbruggetje over de enige gracht, naar de ingang van het kasteel loopt. Via een brede trap met zware houten leuningen komt hij op de eerste verdieping, waar de Grote of Hoge Zaal ligt. Deze zaal is zo genoemd, niet omdat

Hij nu zo hoog of verschrikkelijk groot is, maar omdat hier vroeger de "Hoge heer", van het kasteel zich ophield.

In deze zaal en in het kleine kamertje ernaast, dat (nog) niet voor bezoekers is opengesteld, heeft het Hollandse porselein, waaronder het Loosdrechtse zijn plaats gekregen.

De prachtige serviezen en andere kostbare voorwerpen staan uitgesteld in grote glazen porseleinkasten. Deze kasten en het meest overige meubilair zijn onder te brengen in de verschillende Lodewijkstijlen, waarvan het Rococo het meest overheerst. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het motief van het vloerkleed met zijn bonte rocaille versieringen. Verder staan er een paar kastjes met klokken uit de empire tijd.

Hier komt de verzameling porselein goed tot zijn recht. De meeste vormen en versieringen van het porselein vertonen immers ook vele kenmerken van deze stijlen.

2 Algemeen

De producten uit Loosdrecht zijn van zeer uiteenlopende aard. Het meeste bestaat echter wel, dit in tegenstelling met

De productie uit Weesp, uit serviesgoed.

Daarnaast verlieten ook andere voorwerpen de fabriek, zoals bijv. snuifdozen, pijpensleetjes, vazen, tafelschellen, lampetkannen met kommen, enz.

Ds. de Mol begreep dat, door de grote verscheidenheid van voorwerpen onder veler bereik te brengen, dit de beste reclame voor zijn fabricaat zou zijn.

Bovendien trachtte hij, door vervaardiging van voorwerpen voor grote en kleine beurzen (ondanks de concurrentie) zijn werk ingang te doen vinden. Om al deze redenen volgde hij vaak buitenlandse modellen na, als hij bemerkte die gevraagd werden. Zo werd bijv. Sèvres, Saksen, Doornik, Niederviller met succes nagevolgd en niet te vergeten Japan en China. Deze laatste twee waren de grootste concurrenten. De hoogten van de Chinese producten kon ook Loosdrecht niet bereiken.

Ondanks dat Ds. de Mol zoveel mogelijk rekening trachtte te houden met de verschillende beurzen, kon hij toch niet verhinderen dat de fraaie stukken niet goedkoop verkocht konden worden. Zo kwam een koffie – en theeservies, in de eerste soort op fl 200,=; in de tweede soort op fl 150,=; en in de derde soort op fl 125,=.

In het buitenlands werd het Loosdrechts porselein zeer op prijs gesteld, meer dan in het eigenland, vooral de fraai geschilderde landschappen. Dit decor is volgens Schipper waarschijnlijk nergens meer op dergelijke artistieke wijze gemaakt.

"Dit porselein onderscheidt zich vooral daardoor dat de voorwerpen die er van vervaardigd zijn, zowel in hun vorm als in het decor steeds een artistieke indruk maken; de goede smaak valt zelfs op bij de eenvoudige zaken. Zo zijn de randen dikwijls juweeltjes van tekening, kleur en goud; steeds zich verwonderlijk goed aanpassende bij het decor. De voorwerpen hebben een eigen karakter; hoewel Ds. de Mol steeds open oog had voor het in het buitenland voortgebrachte, wist hij toch een eigen opvatting te behouden". (Schipper)

Jhr. Van Sypensteyn is het hier met Schipper volkomen mee eens, als hij beweert dat dit porselein in zijn vormen en het decor en in de uitstekende toepassing van het goud ver boven vele fabrieken in het buitenland stond.

Het meeste vaatwerk is eenvoudig van vorm. Behalve een klein reliëf, vaak bij de randen, of soms bij andere details, zijn de voorwerpen over het algemeen glad-wandig.

De beschilderde versiering treedt hier op de voorgrond en neemt bij het beschilderde voorwerp de primaire plaats in. Dit neemt niet weg, dat ook geheel onbeschilderd porselein gefabriceerd werd. Dit was volgens Rust bestemd voor het dagelijks gebruik. Veel is hier niet meer van over gebleven. Het dagelijks gebruik van dit porselein eiste teveel slachtoffers.

Ofschoon het "Loosdrechts blauw", het porselein met blauw decor in onderglazuur ook voor het dagelijks gebruik was bestemd, is hier nog een aanzienlijke hoeveelheid van bewaard gebleven. Dit komt volgens Rust, doordat de productie van dit "Loosdrechts blauw" veel groter was dan de productie van "Loosdrechts wit".

Bovendien waren ook verschillende stukken met blauw onder geglazuurde beschilderingen bedoeld als sierproducten.

Over blijft nog het porselein met beschilderingen boven glazuur. Van dit porselein, dat gold als luxe-artikel, is het meest bewaard gebleven. Vaak werden

de kostbare serviezen alleen als pronk gebruikt. Werden ze wel gebruikt, dan was dat toch enkel bij zeldzame gelegenheden.

De Loosdrechtse serviezen zijn het dan ook wel waard om enkel als pronkstukken te dienen. De heldere kleuren in poly-chroom beschildering, waarbij vaak goud gebruikt werd, zijn een 'streling' voor het oog. Ik zou het dan ook niet vaak durven gebruiken.

De vormen hebben vaak kenmerken van de Lodewijk XVI stijl, ofschoon er ook overgangsvormen van Lod. XV naar Lod. XVI voorkomen.

Dat er voor dit porselein veel motieven uit de natuur voorkomen, ligt vooral aan de tijd waarin het Loosdrechtse porselein gemaakt werd. In deze laatste helft van de 18de eeuw, heerste in geheel Europa de tendens van een terugkeer naar de natuur, het ongeschondene en het reine.

Bij het bekijken van de voorwerpen, in Sypensteyn kreeg ik grote medewerking van Mej. J. Heringa, de beheerster van het museum. Dank zij haar was ik in de gelegenheid om vele van de voorwerpen, die ik hieronder heb beschreven, van nabij te bekijken.

3 De merken

Het meest voorkomende is wel: M.O.L. Volgens Schipper betekende dit de naam van Ds. de Mol, evenals M.o.L., terwijl M.O.1 en M.o.1.; Mo1, Oud Loosdrecht of magazijn Oud Loosdrecht betekende.

Jhr. Van Sypensteyn zegt hierover, dat het merk M.O.L. op stukken voorkomt van vòòr 1771. Dit zou volgens hem blijken uit bepaalde stukken, die naar hun uiterlijk en decor beslist van vòòr 1771 zijn. Dit heeft Rust ook kunnen vaststellen. Na een tussenperiode van ongeveer twee jaar, waar eerst de leeuw, dan een tijdje geen merk gebruikt werd, duiken de letters M.O.L. na 1773 weer op.

Volgens Ds. de Mol zijn de letters aangenomen: "als de plaats aanduidende waar het gemaakt werd en iets op de naam passende".

M.O.L. komt ook voor in kleine letters en in allerlei kleuren: zwart, rood of blauw.

Schipper geeft het merk in de vorm van een leeuwtje aan als vroegste merk, toen de eerste producten de werkplaats "de Loosdrechtse Manique" verlieten. Daarna kwam volgens Schipper een tijdlang geen merk, waarop het merk M.O.L. volgt.

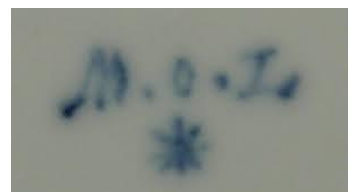
De merken met een sterretje zouden volgens Schipper moeten betekenen, dat het voorwerp tot de eerste soort of kwaliteit was, wat echter volgens hem niet altijd op gaat. Jhr. Van Sypensteyn is het hier mee eens. Het bijmerk L48 komt volgens van Sypensteyn als regel enkel op mooie stukken voor, waarbij men het woord "mooi" naar zijn mening relatief moet opvatten.

"Mooi" was voor de fabriek misschien uit technisch oogpunt de eerste kwaliteit, wat nog niet zeggen wil, dat wij (in 1967) het mooi moeten vinden.

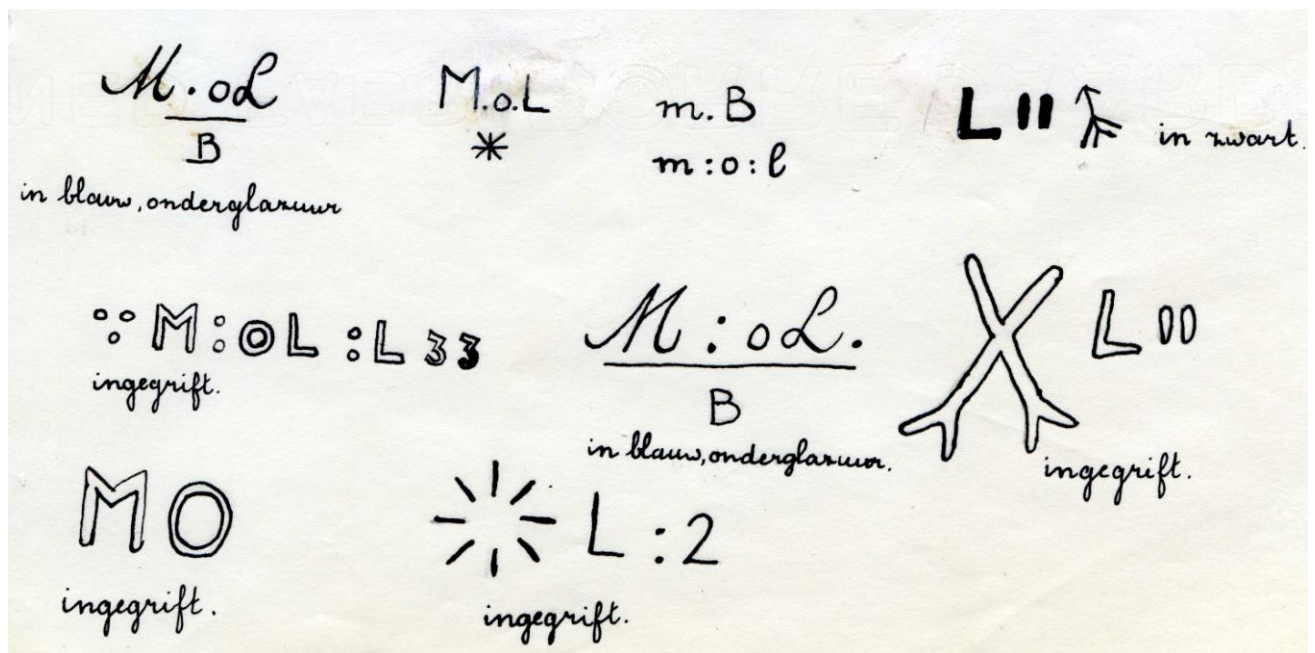
De merken in goud, die zeldzaam waren, hadden echter altijd de betekenis van eerste kwaliteit.

Vaak komt een gestempelde L met een cijfer voor als bijmerk. Het hoogste cijfer dat gevonden is, is het getal 72. Volgens van Sypensteyn is dit waarschijnlijk het administratief merkteken van de fabriek of magazijn.

Verder enkele voorkomende merken:

M.O.L met een zwaluw in onderglazuur:

4 Indelingen

Om tot enig overzicht en ordening in de veelheid producten van het Loosdrechts porselein te kunnen komen, heb ik de indeling van Rust, Jhr. Van Sypensteyn en Schipper overgenomen.

Tenslotte heb ik meer uitvoeriger de indeling naar motieven gevolgd. De voorwerpen, die ik in dit werk heb overgenomen zijn natuurlijk niet alle bezittingen van het museum. Het werkstuk zou anders te uitvoerig worden. Bij de keuze der voorwerpen heb ik uitsluitend mijn eigen smaak gevolgd, behalve misschien bij de voorbeelden die bij de indeling van Schipper nodig waren.

Rust deelt de producten in twee grote groepen:

A 1 Het proefporselein uit Schretzheim en Loosdrecht.

Deze voorwerpen hebben als merk een leeuw-tje.

2 De onafgewerkte producten uit de Weesper fabriek.

De merken zijn hier: L.M.W. of W. en een enkele maal M.D.L.

Tot deze vroeg-periode behoren bijv.: een reukflesje (4), dat merk een leeuw-tje draagt en twee pijpensleetjes (5)

Afb. 4

afb. 5

Over het algemeen is het patuit uit deze periode vrij grauw.

B Het porselein dat in Loosdrecht gefabriceerd werd, nadat de fabriek in 1774 in bedrijf gesteld werd.

Het merk is hier meestal M.O.L. en M:oL.

Het pâté uit deze periode is helder wit. Toch komt ook het meer grauwe pâté naar voren. De oorzaken liggen volgens Rust wellicht in het maken van verschillende kwaliteiten.

Rust vermoedt dat bij de duurdere soorten meer kaolien en minder kwarts in de massa verwerkt werd dan bij de goedkopere soorten (bijv. Loosdrechts blauw)

Ook Jhr. Van Sypensteyn deelde de producten in naar de tijd waarin ze gemaakt zijn. Deze indeling en die van Rust komen voor het grootste gedeelte overeen, behalve dan dat Sypensteyn de periode in drieën verdeelt. Sypensteyn verdeelt de eerste periode van Rust, de periode van voor 1774, voor de oprichting van de fabriek, in twee aparte groepen.

De indeling komt er dan als volgt uit te zien:

1ste tijdperk van vòòr 1764 – 1771

De eerste proeven leveren nog geen zuiver wit op.

In 1771 vindt de aankoop van het materiaal van de Weesper fabriek plaats. Het merk is M.O.L. De stijl is die van Louis XV. Proeven met Passauer aarde.

2de tijdperk, van 1771 – 1774

Het porselein is nog in het stadium van de proefnemingen. Gerverot is in Schretzheim, waar proefporseleinen gemaakt worden. Het merk is een leeuwtje. In 1772 wordt er geen merk gevoerd, daarna weer M.O.L.

3de tijdperk, van 1774 – 1782

In 1774 achtte Ds. de Mol zich in staat een grote fabriek op te richten. Het porselein is veel fijner en mooi van wit. Er is een grote waardering voor het prachtige decor. Helaas een onvoldoende verkoop.

Ds. de Mol hield er na 1771, na de koop van het materiaal van de Weesper fabriek drie soorten porselein op na:

1° Hetgeen hij zelf gemaakt had, of nog maakte; dus het resultaat van zijn eerste proeven en wat hij bewerkte met de Franse werklieden, die uit Weesp gekomen waren.

2° De resultaten, die hij met het verdere materiaal van Weesp had gekregen en al of niet met het leeuwtje merkte.

3° Wat hij als "proefporcelainen" uit Schretzheim ontving. Dit was gemerkt met een leeuwtje.

Tot zover de indeling van Jhr. Van Sypensteyn.

De indeling die Schippers gevolgd heeft, gaat niet uit van de tijd waarin de producten gefabriceerd werden. De indeling doet mij wat vreemd aan, omdat hij hierbij van verschillende aspecten is uitgegaan. Hij gaat nl. in één indeling zowel uit van de vorm van

de decoratie, als van de functie.

1. Wit biscuit.

Goede voorbeelden hiervan zijn de borstbeelden van beroemde personen uit de 17de eeuw, nl. Baron van der Capellen tot den Pol; Cornelis de Witt, Graaf Bentinck; Johan de Witt; Michiel de Ruyter; J. van Oldenbarneveld en Hugo de Groot. Er bestaan nog andere beelden van Loosdrechts porselein, maar die komen niet in dit museum voor.

Afb. 6

Van de eerste drie (Baron v.d. Capellen tot den Pol, C. de Witt en graaf Bentinck) zijn ook de gecanneleerde zuilen ongeglazuurd en onbeschilderd. Een van de borstbeelden staat d.m.v. een pen los op het voetstuk.

De anderen vormen één geheel. Behalve de eerste, die als merk I'7 heeft, zijn de andere beeldjes ongemerkt.

De tweede serie van drie (J. de Witt, Michiel de Ruyter en Van Oldenbarneveld) hebben geglazuurde en beschilderde (blauw en goud) voetstukken. Deze voetstukken hebben als merk: M:OL met ster in onderglazuur-blauw, terwijl M. de Ruyter een ingegrifte letter B heeft. Alle drie de borstbeelden staan door middel van pennen los op hun zuilen.

Afb. 7

Van Cornelis de Witt en Johan de Witt bestaan ook borstbeelden van geel geglazuurde pijpaarde.

Afb. 8

Hugo de Groot staat op een voetstuk, dat geglazuurd en beschilderd is in groen en goud. Het merk op het voetstuk is M:OL met ster in onderglazuur.

Afb. 9

Een onoplosbaar probleem is, naar welke portretten de borstbeelden vervaardigd zijn. Een veronderstelling, dat ze van de portretten van Wagenaar's historisch boekwerk gemaakt zouden zijn, doet erg waarschijnlijk aan, als men de grote overeenkomsten tussen de portretten en portretbeelden ziet.

Voor enkele portretbeeldjes is dit echter niet mogelijk, omdat deze niet in het boek voorkomen, zoals Marie van Utrecht en Marie van Reigerdbergen. (niet in Sypensteyn)

Rust veronderstelt dat deze gemaakt zijn naar gravures van J. Houbraken en tekeningen van A. Schoumann)

Prenten uit Wagenaar's historisch boek.

Afb 10

En ter vergelijking de beelden van Cornelis en Johan de Witt (Rijksmuseum)

Afb 11

2 Wit porselein

Behalve de witte opengewerkte bonbonschaaltjes heb ik in het museum ook een wit porseleinen handvat van een schellekoord, in de vorm van een reepootje gezien. Het merk hiervan is M:OL in onderglazuur en M:OL en 7A ingegrift.

Afb. 12

3 Opengewerkt porselein

Als voorbeeld geeft Schipper gedecoreerde serviesborden en kannen met opengewerkte randen aan. Hiervan heb ik echter geen exemplaar in Sypensteyn gezien.

Afb 13

Afb 14
Terinne

In het Willet Holthuysen museum te Amsterdam staat een vijfdelig kaststel (afb 13) met opengewerkte halzen en deksels. De sierstukken zijn verder beschilderd met een polychroom bloemdecor.

Een ander kaststel met opengewerkte halzen en deksels in dit museum heeft mensfiguurtjes als hoofdmotief.

Wel in Sypensteyn zag ik een opengewerkt "gevlochte" bonbonmandje en een broodschaal van onbeschilderd porselein.

Afb. 15

Afb. 16

Het ovale mandje heeft als merk: M:OL in onderglazuur en ingegrift: M:OL en L 46.

Het ronde mandje: M:OL in onderglazuur en ingegrift: M:PL en L 26.

4 Eenvoudige serviezen

Het eenvoudige ligt hierin, dat het decor eenvoudiger is, bijv. het gebruik van één of enkele kleuren (de laatste zijn de al wat betere serviezen). Deze voorwerpen hebben meestal geen randen, of als zij die wel hebben: zeer eenvoudig (geen goud). DE versiering bestaat meestal uit strooibloempjes. Een dergelijk servies heb ik in Sypensteyn echter niet kunnen vinden.

5 Rijk gedecoreerde serviezen

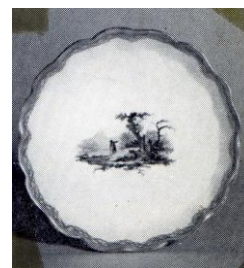
Deze zijn vaak met landschappen beschilderd.

Afb 17

Afb 18

Afb 19

Afb 20

6 Allerlei Sier – en huishoudelijke voorwerpen.

Uit dit veelomvattende onderdeel heb ik als voorbeeld voor een siervoorwerp een medaillon en voor huishoudelijk voorwerp een tafelbel en een kraamterrine genomen.

Het medaillon bevat het portret van Willem V, die in het blauw gekleed is met een rode kraag en een bontmantel. Het portret, dat geschilderd is naar een prent van Beauvarlet, heeft een oranje-gele achtergrond.

Afb. 21

Afb. 22

De tafelbel is beschilderd in roodbruin. De klepel ontbreekt. Wel is nog te zien dat er eens een in heeft gezeten. De voorstelling geeft een rivier weer, met in de verte een kerk. Op de voorgrond staan twee mannen aan de oever. Het geheel is versierd met gouden biezen langs de randen. Als merk heeft de bel: M:OL in onderglazuur blauw en ingegrift L 5.

De kraamterrine is beschilderd in sepia en stelt een man voor in een landschap. Gouden biezen fleuren het geheel nog meer op. Het handvat is gemaakt van ebbenhout. In zwart op de ongeglazuurde bodem is het merk M:OL aangebracht, terwijl L 3 is ingegrift.

Afb. 23

Voor de indeling in motieven heb ik voor elk motief twee à drie voorbeelden genomen, waarvan ik vond dat ze het motief het duidelijkst weergaven. Ongetwijfeld zijn de voorbeelden voor elk motief uit te breiden. Het geheel zou er dan echter niet overzichtelijker op worden.

Ik heb de motieven ingedeeld in zeven grote groepen, nl.

- a Bloemdecors*
- b Dieren decors*
- c Landschappen*
- d Naturalistische uitbeeldingen van details*
- e Menselijke afbeeldingen*
- f Voorwerpen met afschriften*
- g Voorwerpen met imitatie-afbeeldingen uit Japan en China.*

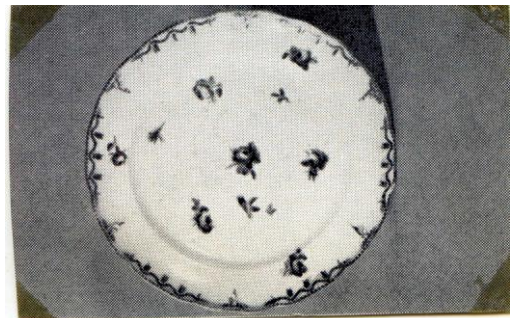
Als criterium om bepaalde afbeeldingen van een voorwerp bij één van deze groepen te delen, heb ik het belangrijkste, het hoofdmotief van de voorwerpen laten gelden.

a Bloemdecor.

Dit decor ben ik enorm veel in Syensteyn tegengekomen.

1 Op de bovenste plank van de grote porseleinkast in de Hoge Zaal staat een bord met geschulpte rand tegen de achterwand. Het porselein is helder wit. De takjes met rozen liggen willekeurig, alsof ze er op gegooid zijn, zonder regelmaat verspreid over het bord. Ze zijn beschilderd in groen en bietenrood.

Afb. 24

Drie bloempjes zijn op de rand gezet. Dit is wel regelmatig; ze vormen als het ware een driehoek. De geschulpte rand wordt nog meer opgevrolijkt door gouden versieringen in reliëf.

In onderglazuur staat het merk: M:OL, terwijl M:OL, L 48 en 0 is ingegrift. Het bord is in 1899 opgekocht voor slechts fl 6,= !

2 Een geheel ander bloemmotief geven de jachtflesjes te zien. Hier geen verspreide strooibloemen, maar een stevig boeket van diverse bloemen. De twee jachtflesjes, die wat hun vorm identiek zijn, verschillen in hun decors. Aan de achterkant zijn de jachtflesjes beschilderd met een kleiner boeket van oranje-achtige bloemen. De voet – en halsrand zijn in reliëf rocailles aangebracht, die beschilderd zijn met goud en blauw.

afb.
25

De witte hals wordt onderbroken door een klein bloemtakje, dat het decor van de buik en de hals van het flesje naar mijn mening tot één geheel maakt.

Het merk M:OL is aangebracht in onder glazuurblauw en ingegrift is M:OL en L 19.

b Dierendecor.

Dit decor heb ik alleen gezien in combinatie met bloemen en of landschappen. Daarom heb ik voor deze groep enkele voorbeelden trachten te geven, waar het dier in het motief het meest overheerste.

1. Een aardig voorbeeld hiervan is het vogeltje op het parfumflesje op afb. 4. Omgeven door rocaille versieringen in reliëf, staat het vogeltje duidelijk in het middelpunt. Dit reukflesje behoort, zoals ik al eerder heb vermeld tot de vroegste producten van het Loosdrechts porselein.

Afb.26

2 Het meest opvallende van het dierendecor van de cache-pot van afb. 26 is wel de grote helderheid der kleuren, die het geheel een frisse en vrolijke indruk geeft.

Het waterlandschap met de vogels, die opvliegen alsof ze ergens van geschrokken zijn, roept een bepaalde sfeer op.

Mooi vind ik de kleurencombinatie van het bruin van de reiger en het groen en groen-geel van de bomen op de achtergrond. De eend of gans links op de achtergrond geeft volgens mij, ondanks de vaagheid van tekening, toch een duidelijke angstuitdrukking weer.

Aan de andere kant is een klein landschap weergegeven.

De boven – en onderrand hebben verschillende bandornamenten van goud, die naar mijn mening door het idee van zig-zag lijn die beide geven, toch goed bij elkaar passen.

De handvatten, die afgebiesd zijn met gouden bandjes, doen mij denken aan platte oorknoppen.

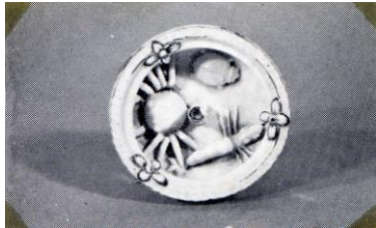
In tegenstelling tot veel voorwerpen, zoals bijv. de jachtflesjes, heeft dit voorwerp een wat strakkere vorm. Zou dit misschien een overgangsvorm zijn van Lodewijk XV naar Lodewijk XVI?

Behalve M:OL heeft het voorwerp ook een ster in onderglazuur op een glimmende bodem, die drie gaten heeft. Een L 1 met ster en D is ingegrift. De ster wijst erop dat de pot waarschijnlijk een product is van de eerste kwaliteit.

3 Combinatie van bloemen en dierendecors.

Dat ik een combinatie van deze decors heb opgenomen heeft als oorzaak, dat ik geen overheersing van één van de motieven in de voorstelling heb kunnen ontdekken.

3.1 Als eerste voorwerp wil ik een eigenaardig product van de Loosdrechtse porseleinfabriek ter sprake brengen. Het betreft hier een, zoals rust het noemt, "een curieus voorwerpje", of zoals M.A. Heukensfeldt Jansen zegt, "een bizar stuk". (uit "Korte geschiedenis van het Hollands porselein") Het is een rond bakje, met op de bodem in reliëf drie dieren.

Afb. 27

Rust spreekt over een krab, een garnaal en een schildpad.

Heukenfeldt beweert, dat het een krab, een garnaal en een kevertje zijn. Zover ik het heb kunnen zien, lijkt het laatste diertje mij ook meer een kevertje.

In verband echter met de andere dieren is voor de (zee?) schildpad van Rust ook veel te zeggen. Ofschoon een schildpad maar vier poten heeft.

versierd met

Rust zegt verder over het voorwerp: "... Vermoedelijk de nabootsing bedoelt te zijn van een Chinese wierookbrander". (blz. 97)

Terwijl Heukefeldt spreekt over een nachtluchtje: "Binnenin bevindt zich een standaardje voor het lichtje,.....". (blz.12).

Op de randen van het bakje, eveneens in reliëf, staan drie bloempjes, beschilderd met

Afb. 28

bietenrood. De buitenzijden zijn

bloemen in verschillende kleuren.

Het merk M:o.L. is aangebracht in paars onderglazuur, wat volgens Rust heel zeldzaam is. LM 2 is ingegrift.

3.2 Van de grote ronde schotel (zie afb. 29) heb ik een kleurenfoto weten te bemachtigen. Duidelijk vallen nu de heldere kleuren op.

De voorstelling is een mengelmoes, van wat men in een grote tuin zou kunnen tegenkomen. Alles staat en vliegt ongeordend door elkaar. Alleen de randversiering, die in een zwak reliëf is aangebracht vertoont een zekere systematiek.

Afb.29

De versiering, in gouden rocaillé ornamenten, afgewisseld met bloemtakjes, heeft zich volkomen aangepast bij de geschulpte rand. Waarschijnlijk betrof dit een kwaliteitsproduct, gezien het merk M:OL met ster in onderglazuur blauw, terwijl L 48 met een ster is ingegrift.

C landschappen

Zoals ik reeds hiervoor heb verteld, zijn de landschappen op de Loosdrechtse producten tot ver over de grenzen bekend. Ze zijn feitelijk in twee groepen te verdelen:

de topografische – en de fantasie landschappen.

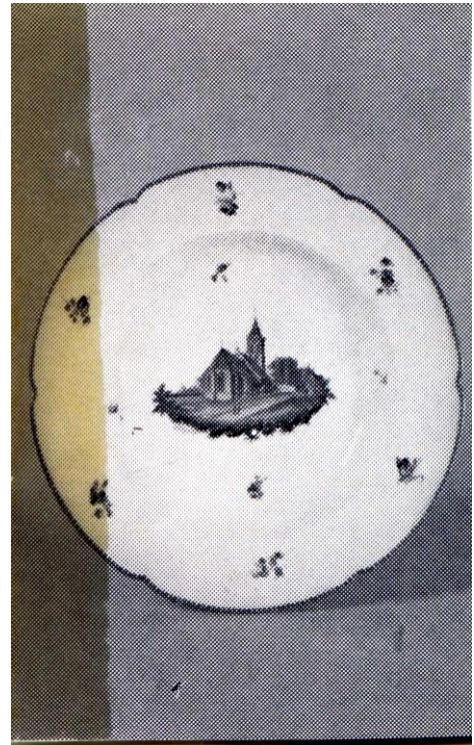
De topografische landschappen zijn met de grootste nauwkeurigheid naar gravures of tekeningen op het porselein nageschilderd. Wicart was hier een meester is.

Van de twee hieronder beschreven voorwerpen, heb ik daarom één topografisch – en één fantasielandschap genomen.

1 Het topografische landschap op de borden betreft het dorp Hilversum en het slot Abcoude. De topografische voorstelling in kleuren aangebracht en opgevrolijkt door kleine strooibloempjes, die in een regelmaat om de afbeelding neergelegd zijn. Een goud geornamenteerd aan de randen maakt van het geheel een echt schilderijtje.

Het diepe bord dat het dorp Hilversum in 18de eeuw weergeeft, heeft als opschrift aan de achterzijde in het zwart: "t dorp Hilversum".

Afb. 30

is

de

Het platte bord heeft aan de achterkant het opschrift in het bruin: "t slot Abcoude".

Afb 31

Beide borden zijn gemaakt naar prenten van H. Spilman.

2 Een fantasielandschap is onder andere vertegenwoordigd op de cache-pot op onderschotel. Een fantasie- landschap, dat typisch in het romantisch denken van de 18de eeuw past. De ruïne, het herdersleven – ik geloof tenminste dat de mensfiguurtjes herders zijn-, het van de donker gehouden voorgrond naar een

Afb.32

steeds lichter wordende achtergrond, getuigen van een romantische werkwijze. Als ik de voorstelling in zijn geheel bekijk en vergelijk met de afbeelding van het slot Abcoude, dan valt het mij op dat de laatste veel fijner van schildering is. Waarschijnlijk komt dat, omdat deze een naschildering is.

d Naturalistische uitbeeldingen van details

De details betreffen dan vaak oorknoppen en dekselknoppen. Wat mij opgevallen is, is dat de uitbeeldingen zo natuurgetrouw, vaak tot in de fijnste detail zijn doorgevoerd. "Karakteristiek zijn de ramskoppen, die Loosdrechts kastanjevazen sieren', schrijft Rust op bladzijde 91.

1 Hier heb ik zo'n kastanjevaas met aan weerszijde twee ramskoppen. (nr 13)

Afb. 33

Duidelijk is ieder onderdeel van de kop te onderscheiden. Of de koppen dienst doen als handvat, of enkel als sier weet ik niet. Misschien enkel als sier, aangezien het vaasje een siervoorwerp is. De ronde voet staat op een vierkante, geheel vergulde plint.

Midden op het vaasje en op de deksel zijn bloemguirlandes aangebracht. De rest van het voorwerp heeft een blauw fond. In vergelijking met de andere voorwerpen vind ik dit stuk een beetje grof aandoen. Misschien komt dit wel door het geheel vergulde onderstuk en het blauwe fond.

Gezien dit laatste en het merk, nl. een vals Sèvres merk (Een dubbele L monogram en het merk R in bovenglazuurblauw) en ingegrift M:OL en A is het waarschijnlijk de bedoeling geweest dit voorwerp voor een Sèvres stuk door te laten gaan.

2 Twee andere vazen, van gelijke afmetingen als de vorige, vertonen ook ramskoppen aan weerszijde. Wat betreft de vorm lijken ze wel wat op de vorige.

Ik vind de decoratie echter veel fijner.

Afb. 34

De stukken zijn geheel wit gelaten en versierd met strooibloemen en gouden biezen. De dekselknoppen van de laatste twee vazen doen mij denken aan een gesloten bloemknop.

Het merk L 1 met ster is in de geheel ongeglazuurde bodem ingegrift.

3 Een ander naturalistische uitbeelding heeft een grote kom met deksel. Deze grote kom, die evenals de deksel, versierd is met grote bloemboeketten en verspreide bloemtakjes in onderglazuurblauw, heeft blauwe biezen aan de boven- en onderkant. Een typisch stukje "Loosdrechts blauw" dus. (afb35) Op de deksel zit aan een takje met drie bladeren een blauw gespikkelde vrucht, die diens doet als knop.

afb. 35

De bladeren op de melkkan lijken er op het eerste gezicht als het ware los op te zitten. Het merk in onderglazuurblauw is M:OL en ingegrift M:OL en B 6. Ook hier zit het naturalistische in de knoppen. Bij dit theeservies behoren nog drie theekopjes.

De grote bietenrode strikken kleuren goed bij het geel en rood van de bloemen en het groen van de takjes. Die takjes volgen precies de lijn van de guirlande gewijs afhangende linten.

Afb. 36

Bij de kleinere stukken, zoals bijv. de suikerpot, of het schoteltje doet dit wat druk aan.

Een typische kleurencombinatie vind ik het bietenrood van de linten en het oranjerood van de dekselknoppen. Deze dekselknoppen, waar het voor dit punt eigenlijk om gaat, hebben de vorm van eikels, gevat in een groenachtige bast. Zoals bij de melkkan duidelijk te zien is, staat het steeltje helemaal los, waardoor de indruk gewekt wordt, alsof iemand het eikeltje even op het deksel gelegd heeft.

Deze vormen van knoppen heb ik nog meerdere malen gezien.

Afb. 37

Ook bloemknoppen was een geliefd object. Een geheel open bloem als deksel heb ik in Syensteyn niet gezien, wel in het Goois museum te Hilversum. Toen ik het nader bekeek, zag ik tussen de rode bloembladeren, die zoals in de natuur ook hier los op de bloembodem staan, geheel los van de stamper en zes grote meeldraden, met duidelijk te onderscheiden helmknoppen! Het is mij een raadsel hoe men dat heeft kunnen maken en niet te vergeten, heel heeft kunnen bewaren.

e Menselijke afbeeldingen.

Rust beweert dat menselijke afbeeldingen als hoofdmotief in het decor weinig voorkomen.

Dit heb ik ook kunnen merken bij het bekijken van de producten. Wel komen menselijke afbeeldingen voor in landschappen. Ze vormen daar volgens mij echter de rol van verlevendiging of vervolmaking van het landschap. De enige decors, waarin menselijke afbeeldingen de hoofdrol spelen, heb ik kunnen ontdekken in drie medaillons en enkele mensfiguren op een hoge ronde schaal, of kom.

1 Het eerste medaillon bevat het portretje van Willem V.

Afb. 21

Grappig vind ik dat aan de andere kant van het medaillon nog een afbeelding staat, nl. een grijsachtige vaas tegen een purperen achtergrond.

2 In het kleine zijkamertje, naast de Hoge zaal vond ik in de ingebouwde kast deze spoelkom. Aan twee zijden is deze beschilderd met een ovaal medaillon, met een Romeins portret. De kop, die en profiel geschilderd is, heeft een grijsachtige kleur en staat tegen een roze achtergrond. Het medaillon is omgeven door een gouden band en wordt bekroond met een paarse strik. De ondergrond van deze band is geel.

Afb. 38

Dezelfde band is aan de bovenrand van de kom te vinden. Strooibloemen over de gehele kom geven het voorwerp een meer Loosdrechts aanzien. Behalve M:OL met ster in onderglazuur, staat in de rand geschilderd: Dec. 515. Dit laatste heb ik nog niet eerder gevonden op een voorwerp. De schotel is in 1965 voor fl 2200,= gekocht. (dit ter vergelijking met het bord op afb. 24)

3 Terug naar de Hoge Zaal, waar deze tafelbel met vier portretmedaillons in reliëf staan. De goudbeschilderde portretjes hebben een roze ondergrond. Eveneens roze is de lauwerkrans, die het medaillon omgeeft. De randen van de bel worden benadrukt door gouden biezen, waartussen roze beschilderde ornamenten in reliëf zijn aangebracht. Zoals bij de vorige bel ontbreekt ook hier de klepel. Alleen L 11 als merkt is ingegrift.

Afb. 39

4 Geheel andere mensafbeeldingen bevat de grote, hoge ronde kom, die betreft de vorm een beetje op de kleine Keulse pot lijkt. Aan beide zijden van de kom is een voorstelling weergegeven van vier Chinese vrouwen in een tuin, in onder glazuurblauw. Door de langgerekte gestalten worden de dames ook wel "lange lijzen" genoemd. Grappig vind ik ook de inplant van de oren van de kom, die uitlopen in bladeren. Een blauwe bies aan de bovenzijde en onderkant sluit het geheel af.

Afb. 40

f Voorwerpen met opschriften.

In het museum Syensteyn vond ik enkel een kop en schotel met initialen. Op het schoteltje houden drie engeltjes op een wolk een schild vast, waarop de letters C.S. staan.

De twee engeltjes op het kopje houden een schild vast waarop twee brandende harten zijn afgebeeld.

Behalve de merken: M:OL in onderglazuurblauw en ingegrift M:OL en L 68 in het kopje en M:OL en L 48 in de schotel, staat in beide voorwerpen in goud geschilderd:

Souvenir D L, Amitié.

Extra aandacht is de prachtig versierde band waard: in rood fond, zijn verschillende ornamenten in wit, bietenrood, groen en goud aangebracht.

Afb. 41

g Voorwerpen met imitatie-afbeeldingen uit Japan en China.

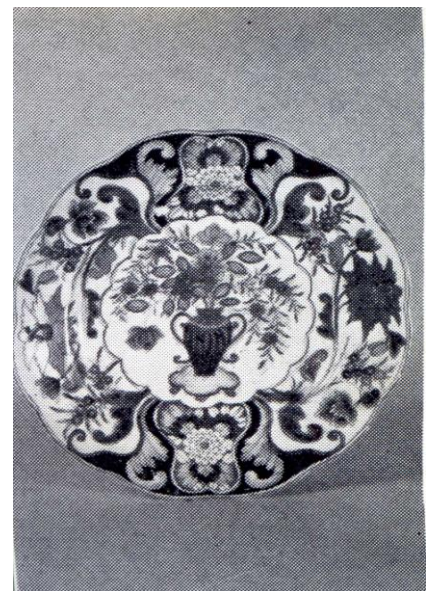
Dat het hier niet om vervalsing, doch zuiver om nabootsing van het Japanse Imari – porselein te doen is geweest, blijkt wel uit de merken.

Het bord dat ik hier als voorbeeld heb genomen, heeft een geschulpte rand en is beschilderd in rood, groen-blauw, paars, zwart en goud.

Midden op het bord, in een geschulpte cirkel is een vaas met bloemen afgebeeld. De kleuren van de bladeren en bloemen op de randen zijn hoofdzakelijk rood. Het fond is afwisselend zwart en goud.

De hele voorstelling doet door zijn prachtige heldere kleuren vrolijk aan.

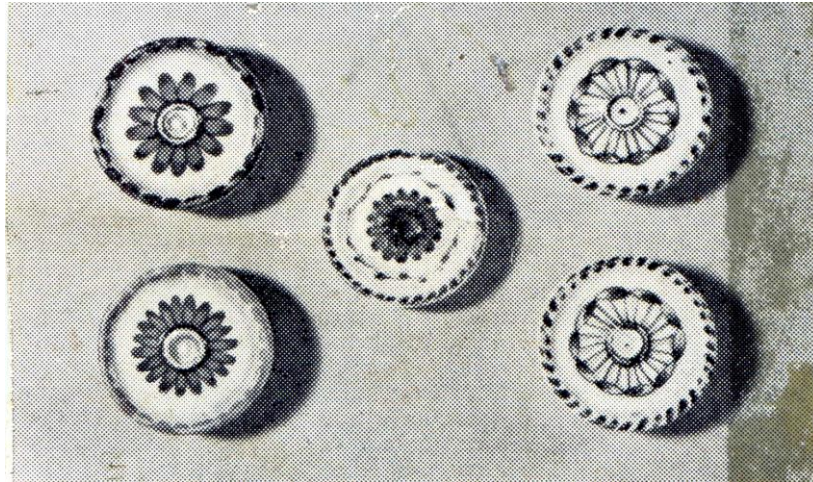
Bij een vergelijking van het echte Chinese porselein, dat in Syensteyn aanwezig is, (Jhr. Van Syensteyn hield zich aanvankelijk met het verzamelen van Chinees en Japans porselein bezig) viel het mij op, dat het motief van het echte Chinese en Japanse porselein fijner, fragiler is. Het geheel doet vaak drukker en bonter aan.

Afb. 42

In het museum bevindt zich nog veel meer porselein, dat een bezichtiging en beschrijving waard is. Een aanbeveling om dit museum te bezoeken is daarom wel op zijn plaats. Nog meer voorwerpen beschrijven zou te ver voeren, maar ik kan echter niet nalaten toch even op iets te wijzen, dat ik persoonlijk erg leuk vind. Het betreft hier de damstenen in verschillende kleur en versiering, die zeer fijntjes uitgevoerd zijn. Gezien de verschillende kleuren zullen ze wel niet gebruikt zijn, doch als sier hun nut gehad hebben.

Afb. 43

VII Literatuurlijst

1. Nederlands porselein	W.J. Rust
2. Kunstnijverheid
hfst III, blz. 133-138	Dr. Bruno Bucher
3. Het Oud – Hollandsche Porselein	Jhr. C.H.C.A. van Sypensteyn
4. Het porselein van Oud Loodrecht
"De fijne Porcellainfabriecq"
In de Oude Loosdrecht van
Ds. Joannes de Mol	J. Schipper Jr.
5. Korte geschiedenis van het
Hollandse porselein
Uit: De catalogus van de verzameling
Hollands Porselein in het
Kasteel Sypensteyn	A.L. den Blaauwen

